

II. Тенденції відновлення і розвитку основних видів та сфер економічної діяльності України під час війни та в повоєнний період

Вікторія Резнікова

докторка юридичних наук, професорка, завідувачка кафедри економічного права та економічного судочинства Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0149-0710>
Researcher ID: O-4799-2018
reznikova.vv78@gmail.com

Ніно Пацурія

докторка юридичних наук, професорка, професорка кафедри економічного права та економічного судочинства Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9974-3637>
Researcher ID: T-8391-2019
patsuriianino@gmail.com

Ірина Кравець

кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри економічного права та економічного судочинства Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7523-5045>
Researcher ID: O-3908-2018
ikravets104@gmail.com

УДК 346.5+346.6

ВПЛИВ ДЕРЖАВИ НА ЕКОНОМІКУ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПЕРСПЕКТИВ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

АНОТАЦІЯ. Для повоєнного розвитку економіки України критично важливим є забезпечення державою суб'єктам господарювання можливостей ефективного здійснення економічної діяльності, відповідно вплив держави на розвиток економіки

є питанням особливої актуальності. У повоєнний період необхідним є продовження започаткованого курсу на мінімізацію регуляторного впливу владних інституцій на операційне функціонування економіки. Викликом українських економічних реалій повоєнного періоду стане потреба у залученні інвестиційних ресурсів в економіку нашої держави. З огляду на зазначене, дослідження впливу держави на економіку у повоєнний період та його правового забезпечення є своєчасним та актуальним.

Метою статті є окреслення концептуальних засад перспектив правового регулювання впливу держави на економіку України в повоєнний період.

У статті охарактеризовано декларативний принцип набуття права на провадження господарської діяльності без необхідності отримання документів дозвільного характеру, ліцензій тощо. Визначено порядок правового забезпечення дії державної програми релокації бізнесу, яка підтвердила свою ефективність. У статті доведено, що підвищення спроможності держави проводити стабілізаційні заходи як під час війни, так і у повоєнний період можливо лише з підвищенням частки держави в економіці, що відповідно потребує й комплексного правового регулювання. Проілюстровано досвід зарубіжних країн щодо реалізації стратегії на зниження частки держави в економіці, яка мала здебільшого негативні наслідки для економічного розвитку відповідних держав. Обґрунтовано, що відновлення економіки, віддане на відкуп ринковим силам, а також виключно засобам приватноправового регулювання не дасть позитивного результату, потрібна цілеспрямована коригуюча роль держави.

Для повоєнного відновлення української економіки необхідним є створення умов для розвитку інвестиційної діяльності в нашій державі. Активний економічний розвиток сучасної держави безпосередньо пов'язаний із залученням, ефективним використанням та захистом майнових інтересів інвесторів. Накопичувальний національний або іноземний капітал всередині держави у формі інвестицій сприяє заходам макроекономічної стабільності. З огляду на це надання впевненості інвесторам у їхньому захисті стає пріоритетом держави.

У статті доведено, що реальне вдосконалення правового регулювання економічних правовідносин залежить від ефективного економічного законодавства та розробки і ухвалення Економічного кодексу України, інкорпорації до нього положень законів, які мають врегульовувати відносини у сфері економіки у повоєнний період. Виокремлено передумови, що об'єктивно склалися та доводять доцільність кодифікації економічного законодавства України.

Ключові слова: господарська діяльність; регуляторний вплив; воєнний стан; суб'єкт підприємницької діяльності; відновлення економіки.

Економісти цілком слушно пропонують задля заохочення бізнесу розробити мобілізаційно-партнерські завдання – бізнес має стати партнером держави на шляху до перемоги¹. Як свідчить досвід країн, що пережили військові конфлікти, найбільш успішною є робота за принципом державно-приватного партнерства, що дає змогу залучати бізнес до цільових проєктів стабілізації економіки та відновлення інфраструктури.

¹ Б Данилишин, 'Як держава може підтримати бізнес в умовах війни' (*Економічна правда*, 20.03.2022) <<https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/20/684363>> (дата звернення: 16.05.2023).

Водночас потрібно уникати створення монополій приватних компаній на базі договорів державно-приватної співпраці, оскільки це лише посилисть олігархів, або створить нових із числа бізнесменів, близьких до влади, як це частково сталося, до прикладу, у Сирії. Відтак з урахуванням потреб воєнної економіки потребує доопрацювання та перегляду положень Закон України “Про державно-приватне партнерство”², оскільки має реальний потенціал стати для цього правовою основою. Зміни, внесені в нього за час війни Законом України “Про внесення змін до деяких законів України щодо покращення управління у сфері електронних комунікацій”³ та Законом України “Про медіа”⁴, є фрагментарними, цих потреб аж ніяк не забезпечують.

Метою дослідження є окреслення концептуальних засад перспектив правового регулювання впливу держави на економіку України в повоєнний період.

Слід зберегти та розвинути започаткований курс на мінімізацію регуляторного впливу владних інституцій на операційне функціонування економіки. Насамперед це стосується скорочення кількості контролюючих органів та їх повноважень, а також лібералізації дозвільних процедур. Так, наприклад, Постановою “Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану”⁵ Кабінет Міністрів України запровадив декларативний принцип набуття права на провадження господарської діяльності без необхідності отримання документів дозвільного характеру, ліцензій тощо. Тобто у період воєнного стану перед початком діяльності підприємцю необхідно подати декларацію встановленої форми до Міністерства економіки, а у випадках здійснення охоронної діяльності – до Міністерства внутрішніх справ. Суб’єкт господарювання може подати декларацію незалежно від місця проживання чи провадження господарської діяльності в один із таких способів: 1) *в електронній формі* – через Єдиний державний веб-портал електронних послуг, зокрема, за допомогою мобільного додатку “Порталу Дія” (у разі подання декларації фізичною особою – підприємцем); 2) *у паперовій формі* – через центр надання адміністративних послуг (далі – ЦНАП). Подана через ЦНАП інформація підлягає подальшій передачі уповноваженим суб’єктам за допомогою засобів “Порталу Дія”, після чого декларація повертається заявнику. Суб’єкти господарювання,

² Про державно-приватне партнерство: Закон України від 1 липня 2010 р. № 2404-VI <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text>> (дата звернення: 16.05.2023).

³ Про внесення змін до деяких законів України щодо покращення управління у сфері електронних комунікацій: Закон України від 16 серпня 2022 р. № 2529-IX <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2529-20#Text>> (дата звернення: 16.05.2023).

⁴ Про медіа: Закон України від 13 грудня 2022 р. № 2849-IX <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#n2859>> (дата звернення: 16.05.2023).

⁵ Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 березня 2022 р. № 314 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-2022-%D0%BF#Text>> (дата звернення: 16.05.2023).

які набули право на провадження господарської діяльності на підставі декларації, у разі відсутності відповідних дозвільних документів (документи дозвільного характеру, ліцензії та/або інші результати надання публічних послуг), невідкладно, але не пізніше трьох місяців після припинення чи скасування воєнного стану звертаються до відповідних органів ліцензування, дозвільних органів та суб'єктів надання публічних (електронних публічних) послуг і отримують відповідні дозвільні документи в порядку, строки та на умовах, передбачених законодавством, без зупинення (припинення) їх діяльності. На період воєнного стану зупиняється перебіг строків звернення за отриманням публічних послуг, визначених законодавством. З дня припинення чи скасування воєнного стану перебіг зазначених строків продовжується з урахуванням часу, що минув до їх зупинення. Строки дії діючих строкових ліцензій та документів дозвільного характеру автоматично продовжуються на період воєнного стану та три місяці з дня його припинення чи скасування, а періодичні, чергові платежі за ними відстрочуються на той же строк. Постанова справила відчутний дерегуляційний вплив щодо господарської діяльності, зокрема, замість близько 600 різних видів ліцензій та дозволів, чинними залишаються лише близько 50.

Водночас є низка винятків, серед яких – діяльність, пов'язана з радіоактивними та іншими небезпечними речовинами, видобутком корисних копалин, виробництвом лікарських засобів, зовнішньоекономічною діяльністю, організацією та проведенням азартних ігор, оцінкою відповідності щодо технічних регламентів тощо. Для цих видів діяльності порядок отримання дозвільних документів залишається незмінним, є певні особливості здійснення зазначених видів економічної діяльності, які є чинними на період дії воєнного стану в Україні. Зокрема, такі особливості передбачені пунктом 311 Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібною торгівлі лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів)⁶, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016 р. № 929 (п. 311 доповнено зазначені вище Ліцензійні умови на підставі Постанови Кабінету Міністрів України від 7 травня 2022 р. № 542⁷).

Крім того, як слушно наголошують економісти, варто забезпечити подальше зниження податкового навантаження на економіку, зокрема

⁶ Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібною торгівлі лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів): затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016 р. № 929 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929-2016-%D0%BF#n12>> (дата звернення: 16.05.2023).

⁷ Деякі питання провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібною торгівлі лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів) у період дії воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 7 травня 2022 р. № 542 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/542-2022-%D0%BF#Text>> (дата звернення: 16.05.2023).

через диференціацію податку на додану вартість (далі – ПДВ) (передусім впровадження нульової ставки на соціально значущі групи товарів), суттєвого зменшення податків на працю: Єдиного соціального внеску (далі – ЄСВ) та Податку на доходи фізичних осіб (далі – ПДФО) (принаймні для малого бізнесу), а також нівелювання митних бар'єрів або і їх цілковита ліквідація (крім випадків захисту внутрішнього ринку від субсидованого імпорту чи імпорту з недружніх країн). Зворотною стороною пропонованих змін є суттєве обмеження соціальних видатків та мінімізація бюджетного сектору економіки. Це має стати другим пріоритетом економічної модернізації України. Війна показала, що соціальні програми не мають жодного значення, якщо країна не здатна захистити себе від зовнішньої агресії⁸.

У бізнес-середовищі набув поширення сервіс “Бізнес в умовах війни”, що містить усі актуальні програми підтримки бізнесу як від державних, так і міжнародних донорських організацій.

Заслуговує також на підтримку практика дії державної програми релокації бізнесу, яка пори всі труднощі практичної реалізації підтвердила свою ефективність. Суб'єкти господарювання, що мають намір переміститись до безпечних регіонів, отримують допомогу з логістики щодо підбору місць для розміщення їх виробничих потужностей, перевезення і розселення фахівців та їхніх родин, а також пошуку нових співробітників для забезпечення їхніх виробництв. Головною умовою для такого переїзду є наявність логістичної можливості без надмірної загрози для водіїв та залізничників, тому в зоні безпосередніх бойових дій і через гуманітарні коридори релокація не здійснюється. Важливо, що після прибуття на нове місце уповноважені працівники обласних адміністрацій, Державної служби зайнятості та Державної служби з питань праці мають завдання максимально допомогти та сприяти релокованому бізнесу в облаштуванні. Правовою основою реалізації програми релокації бізнесу в Україні є: Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про затвердження плану невідкладних заходів з переміщення у разі потреби виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де ведуться бойові дії та/або є загроза бойових дій, на безпечну територію”¹⁰ та Постанова Кабінету Міністрів України “Про особливості роботи акціонерного то-

⁸ В Борщевський, І Куропась, О Микона, ‘Економіка війни та повоєнний економічний розвиток України: проблеми, пріоритети, завдання’ (Громадський Простір, 13.04.2022) <<https://www.prostir.ua/?news=ekonomika-vijny-ta-povojennyj-ekonomichnyj-rozvytok-ukrajiny-problemy-priorytety-zavdannya>> (дата звернення: 16.05.2023).

⁹ Підтримка бізнесу в умовах війни <<https://business.dia.gov.ua/wartime>> (дата звернення: 16.05.2023).

¹⁰ Про затвердження плану невідкладних заходів з переміщення у разі потреби виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де ведуться бойові дії та/або є загроза бойових дій, на безпечну територію: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 березня 2022 р. № 246-р <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2022-%D1%80#Text>> (дата звернення: 16.05.2023).

вариства “Укрпошта” в умовах воєнного стану”¹¹, що регламентує безоплатне перевезення майна вітчизняних підприємств, установ та організацій згідно з переліком, який формується Міністерством економіки й передається до Міністерства інфраструктури. ДП “Прозорро. Продажі” за підтримки Міністерства цифрової трансформації України та експорту “Дія. Бізнес” інсталиували платформу цифрової трансформації з метою забезпечення допомоги щодо релокації бізнесу. Важливо, що пріоритетними в отриманні державної підтримки з релокації є підприємства стратегічно важливого значення, що виготовляють продукцію першої необхідності для забезпечення потреб військових, тероборони та цивільного населення, хоча ця програма є відкритою для усього без винятку бізнесу, що перебуває у зоні ризику й активних бойових дій, зокрема й зі штатом 10–20 осіб. Зауважимо, що реалізація програми з релокації вже підтвердила свою ефективність. До прикладу, ІТ-компанії швидко адаптувалися до роботи в нових умовах, провівши масову релокацію персоналу. Як зазначають експерти, попри війну продуктивність фахівців ІТ-компаній знизилася лише на 10 %. Вже на 30 серпня 2022 р.¹² від старту програми релокації 725 підприємств перемістились у безпечні регіони, з них 484 відновили свою діяльність на новому місці. Ще 284 компанії шукали придатну локацію або спосіб транспортування. Статистика свідчить, що найчастіше (29 %) підприємці обирають переїзд із регіонів активних бойових дій до Львівської області. Також бізнес переміщується до Закарпатської (18 %), Чернівецької (13 %), Тернопільської (8 %) та Хмельницької (7,6 %) областей. Найбільшою серед релокованих підприємств, які вже відновили свою діяльність, є частка компаній гуртової та роздрібною торгівлі – понад 40 % від загальної кількості, 30 % – переробної промисловості, 7 % – інформації й телекомунікацій, 6 % – професійної, наукової й технічної діяльності, 4 % – будівництва¹³. Сучасна економіко-правова наука фактично не має напрацювань щодо принципів організації “військової економіки” у таких складних умовах, в яких нині опинилася Україна, тому оперативний пошук способів покращення ситуації в національній економіці є об’єктивною потребою сьогодення. Беззаперечно, навіть в умовах війни бізнес повинен працювати там, де це можливо, платити податки і надавати країні ресурс для продовження оборони. Відтак забезпечення ефективної організації роботи підприємств, які

¹¹ Про особливості роботи акціонерного товариства “Укрпошта” в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 березня 2022 р. № 305 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/305-2022-%D0%BF#Text>> (дата звернення: 16.05.2023).

¹² ‘Релокація: 725 підприємств переїхали в безпечні регіони’ (Міністерство економіки України, 30.08.2022) <<https://www.kmu.gov.ua/news/relokatsiia-725-pidpriyemstv-pereikhaly-v-bezpechni-rehionu>> (дата звернення: 16.05.2023).

¹³ ‘Огляд інструментів підтримки бізнесу в період воєнного стану в Україні (серпень 2022)’ <<https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-pidtrymky-biznesu-v-period-voynnoho-stanu-v-1>> (дата звернення: 17.05.2023).

переводять свої виробничі потужності на захід нашої держави, вимагає особливої уваги та підтримки з боку обласних військових адміністрацій. Переміщення виробництв не лише дає змогу налагодити бізнес-процеси й сприяє поповненню регіональних бюджетів. Особливо актуальною релокація є також із тієї точки зору, що разом із підприємствами територіально переміщується частина їх працівників, які на новому місці відразу матимуть змогу працевлаштування, а відповідно – отримання джерел фінансування для забезпечення життєдіяльності власної сім'ї, знижуючи при цьому навантаження на профільні фонди із соціального захисту наших громадян¹⁴.

Особливо важливу роль відіграють НБУ та державні банки, які стали основою для кредитування переходу держави на воєнні рейки.

Виклики, з якими нині стикнулася Україна, потребують посилення спроможності держави проводити стабілізаційні заходи. А це є можливим лише з підвищенням частки держави в економіці, що відповідно потребує й комплексного правового регулювання. На це вказує й нещодавній досвід проведених націоналізацій. Чи не найяскравіший приклад, попри його неоднозначні правові оцінки, – це проведене у листопаді 2022 р. примусове відчуження у власність держави акцій публічного акціонерного товариства “Укртатнафта”, акціонерного товариства “Мотор Січ”, приватного акціонерного товариства (далі – ПрАТ) “АвтоКрАЗ” та ПрАТ “Запоріжтрансформатор”. Акції вказаних підприємств були списані з рахунків приватних осіб та передані у власність держави. Відповідні заходи держави були пояснені військовою необхідністю, а активи були передані в управління Міністерства оборони України¹⁵. Наполягають на цьому й економісти¹⁶. Емпіричні дані однозначно свідчать на користь того, що країни з низькою часткою держави є більш вразливими до екстраординарних шоків і криз суверенного боргу. Чим більш розвинутою є країна, тим вищою в ній є частка держави. За даними Міжнародного валютного фонду, середня частка державних видатків у внутрішньому валовому продукті (далі – ВВП) серед бідних країн становить 20 % ВВП, серед країн що розвиваються (*EM – Emerging Markets*) – 30 % ВВП, серед розвинених країн – 40 % ВВП¹⁷. За останні 30 років у світі зафіксовано 57 випадків

¹⁴ Т Шматковська, ‘Релокейт підприємств у систему допомоги бізнесу в умовах воєнного стану’ (Волинський національний університет імені Лесі Українки) <<https://vnu.edu.ua/uk/news/relokeyt-pidpryyemstv-u-systemi-dopomohy-biznesu-v-umovakh-voynnoho-stanu>> (дата звернення: 17.05.2023).

¹⁵ Т Бондарев, В Наконечний, ‘Найбільша націоналізація воєнного часу: а якщо власники підуть до суду? Чи може Україна зіткнутися з міжнародними позовами від колишніх акціонерів “Укрнафти”, “Мотор Січ” та “АвтоКрАЗу”?’ (Економічна правда, 08.11.2022) <<https://www.epravda.com.ua/columns/2022/11/8/693598>> (дата звернення: 17.05.2023).

¹⁶ Б Данилишин, ‘Яка частка держави в економіці потрібна Україні? До яких наслідків може призвести непередбачене зниження частки держави в економіці?’ (Економічна правда, 15.07.2022) <<https://www.epravda.com.ua/columns/2022/07/15/689200>> (дата звернення: 17.05.2023).

¹⁷ Expenditure by Functions of Government <<https://data.imf.org/?sk=5804c5e1-0502-4672-bdcd-671bcd565a9>> (accessed: 17.05.2023).

суверенного дефолту. 72 % з них відбулося у країнах із часткою держави в економіці нижче 30 % ВВП.

Показовим може бути в контексті нашого дослідження і досвід Шрі-Ланки. З початку 90-х років ця країна розпочала реалізацію стратегії на зниження частки держави в економіці. Економіка країни перебудувалася під розвиток суто малого бізнесу. Оскільки належно оплачуваних робочих місць не вистачало, Шрі-Ланка стала постачальником трудових ресурсів для інших країн. Останні роки значною мірою жила із грошових переказів. Частку податкових доходів держави було скорочено з 20 до 10 % ВВП, що обумовило неспроможність держави адекватно реагувати на нові загрози без порушення фіскальної стійкості. Через пандемію коронавірусу 22 млн острівна країна залишилася без туристів. Це призвело до зупинки припливу іноземної валюти, якою країна розплачується за імпорт. Валютні резерви Шрі-Ланки скоротилися на 16,1 %, до 1,93 млрд доларів, у березні 2022 р. Зовнішній борг сягнув \$ 35 млрд. Війна в Україні призвела до стрімкого зростання цін на енергоносії. Інфляція у березні становила 17 %. У тому ж 2022 р. ця стратегія закінчилася для Шрі-Ланки дефолтом і найтяжчою в її історії економічною кризою.

Стратегія зниження частки держави дискредитувала себе і в розвинутих країнах світу. Після кризи 2008–2009 рр. в Європейському Союзі (далі – ЄС) застосовувалася політика фіскальних рестрикцій як інструмент подолання макроекономічних дисбалансів. Однак наслідком такої політики стало гальмування темпів зростання, посилення нерівності, загострення соціальних проблем. При цьому зниження рівня державного боргу (одна з цілей “фіскального аскетизму”) так і не відбулося. Однозначно негативну оцінку результатів такої стратегії дали як міжнародні організації, так і представники науки¹⁸.

Необхідно враховувати, що під час війни держава не тільки фінансує воєнні витрати, а й значною мірою підтримує функціонування усього реального сектора економіки. Так, видатки бюджету у воєнний 2022 р. становили 2410 млрд грн. Тобто майже на трильйон більше, ніж планували витратити в мирний час. Сам бюджет виконали з фактичним дефіцитом – 909,5 млрд грн (а мав бути 1399,5 млрд грн). Найбільші видатки очікувано були у грудні 2022 р., коли закривалися всі борги, а саме 330,5 млрд грн. Платежі з погашення державного боргу за 2022 р. становили 448,6 млрд грн, платежі з обслуговування – 156,5 млрд грн¹⁹.

Як свідчать історичні дані, частка держави в економіці Ізраїлю в періоді воєнного протистояння перевищувала 75 % ВВП. Так, наприклад, на піку конфлікту з арабським світом у 1970-х роках оборона коштувала

¹⁸ Данилишин (н 16).

¹⁹ Я Железняк, ‘Бюджет війни. Як Україна фінансувала видатки у 2022 році?’ (LB. UA, 05.01.2023) <https://lb.ua/economics/2023/01/05/541454_byudzheth_viyuni_yak_ukraina_finansovala.html> (дата звернення: 17.05.2023).

Ізраїлю понад 30 % ВВП. І це було щонайменше вдвічі більше за витрати на охорону здоров'я, освіту та соціальну підтримку населення загалом. Кожна війна має крім очевидної також і приховану ціну. Війни стримують розвиток бізнесу, туризму й торгівлі, відвертають людський капітал та відлякують інвесторів. Останнє навіть не рахується за витрати на війну, хоча в бізнесі часто кажуть “втратив можливість – витратив її”. Це означає, що війна б'є по ключових секторах економіки і збільшує ризики для потенційних інвесторів²⁰. Відтак роль держави стає визначальною, ключовою. Її не можна применшити, знівелювати. Однак збільшення ролі держави не знаходить досі ефективного унормування на законодавчому рівні.

Натомість окреслилася небезпечна тенденція до тотального роздержавлення, яке може бути започатковано проєктом Закону про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період (далі – Законопроект № 6013)²¹.

У разі відмови на законодавчому рівні від похідних правових титулів (господарського відання та оперативного управління), без введення адекватних та об'єктивно необхідних обмежувачів права розпорядження щодо об'єктів державної та комунальної власності, може відбутися у доволі стислі терміни тотальний перерозподіл власності. Законопроект № 6013 передбачає запровадження права власності на майно усіх юридичних осіб публічного права. Втрата чинності Господарським кодексом України (далі – ГК України)²² означатиме скасування обмежених речових прав на майно, якими володіють усі унітарні юридичні особи публічного права, починаючи від державних органів і закінчуючи державними комерційними підприємствами, державними установами та закладами (освіта, наука, охорона здоров'я, культура, Збройні сили тощо). Для усіх державних та комунальних організацій набуватимуть прямої дії положення ст. 329 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України): ‘Юридична особа публічного права набуває право власності на майно, передане їй у власність, та на майно, набуто нею у власність на підставах, не заборонених законом’²³. Правовий режим власності надає незрівнянно більші можливості для розпорядження майном державним та комунальним установам та організаціям, що може бути частково виправдано для

²⁰ О Вишняков, ‘Скільки Ізраїль витрачає на війну і скільки вона коштуватиме нам’ (*Економічна правда*, 14.12.2021) <<https://www.epravda.com.ua/columns/2021/12/14/680652>> (дата звернення: 17.05.2023).

²¹ Проект Закону про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період від 6 вересня 2021 р. № 6013 <<https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/27618>> (дата звернення: 17.05.2023).

²² Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/436-15#Text>> (дата звернення: 17.05.2023).

²³ Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>> (дата звернення: 17.05.2023).

комерційних підприємств (крім казенних), але є неприйнятним для державних органів, установ та організацій. Це фактично означатиме перерозподіл усієї державної власності між юридичними особами публічного права, позаяк двох власників на одне майно існувати не може. Як зазначає головне Науково-експертне управління Верховної Ради у висновку до Законопроєкту № 6013,

згідно з ч. 1 ст. 10 Закону України “Про приватизацію державного і комунального майна” перетворення державних підприємств у господарські товариства є елементом механізму приватизації державного майна. Таким чином, реорганізація державних підприємств у господарські товариства, передбачена у ч. 1 ст. 22 проєкту, створює як ризики втрати державою контролю за підприємствами, приватизація яких заборонена, що може мати негативні наслідки, в тому числі й щодо національної безпеки України, так і корупційні ризики щодо передачі контролю за такими державними підприємствами поза механізмом їх приватизації²⁴.

Все це може створювати ризик зменшення частки держави в економіці нашої країни.

Чомусь набула поширення думка, що за економічною ефективністю державна власність значною мірою поступається недержавним формам власності. Насамперед через те, що державна власність за внутрішньою сутністю є дещо забюрократизованою, передбачає наявність обмежень щодо реалізації повноваження на розпорядження нею, а отже, найменше піддається трансформації. І це не залежить від того, в якій економічній системі вона існує. Тим часом уявлення про роль державної власності були й залишаються неоднозначними. Межа державної власності рухлива, як правило, у бік скорочення²⁵. Проте у трансформаційний період штучне форсування процесу роздержавлення може призвести до негативних наслідків. Низка галузей, таких як паливно-енергетична, оборонно-промисловий комплекс, виробнича та соціальна інфраструктура тощо, можуть та повинні залишатися об'єктами державної власності.

До того ж, подобається це комусь чи ні, усвідомлюється чи ні, але логіка історичного розвитку така, що значимість фізичних осіб як засновників та власників юридичних осіб – суб'єктів господарювання знижується. Неухильно зменшується частка індивідуальних активів у власності на ресурси, звужується їхня реальна можливість керувати цією власністю. Суспільне виробництво все більше стає “економікою юридичних осіб”, в розпорядженні яких перебувають гігантські матеріальні та фінансові

²⁴ Висновок на проєкт Закону України “Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період” (Головне науково-експертне управління) <<https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/954407>> (дата звернення: 17.05.2023).

²⁵ В Резнікова, “Сталий розвиток національної економіки неможливий без економічного багатоманіття” Юридичний вісник України 12 (26 березня – 1 квітня 2021) 6–7.

ресурси. Подібна “деперсоніфікація власності” посилюється фактом відносно самостійних процесів зміни як найманих працівників (зокрема вищих керівників, менеджменту підприємств), так і власників пакетів акцій або часток реально функціонуючих компаній. Яскравим прикладом економіки такого типу є сучасна Японія, де корпорації вже не тільки визначають економічне і політичне життя суспільства, а й прямо впливають на добробут і соціальний статус людей. При цьому частка фізичних осіб у капіталі становить не більше чверті. Тому недоцільно сферу підприємництва урегульовувати виключно приватноправовими засобами. Це позбавлено перспективи на майбутнє.

Окремо зупинимося на висвітленні *перспектив повоєнної відбудови економіки*. Відновлення економіки, віддане на відкуп ринковим силам, а також виключно засобами приватноправового регулювання у межах ЦК України, не дасть позитивного результату. Потрібна цілеспрямована коригуюча роль держави. Потрібен комплексний підхід. Тим паче в умовах, коли економіка ослаблена такими факторами, як: руйнування системоутворюючих виробничих зв'язків унаслідок воєнної агресії Російської Федерації (фактично війна не припинялася з 2014 р.); втрата контролю над частиною території, втрата ринків збуту, людського ресурсу, доступу до корисних копалин, виробничих потужностей; порушення логістичних зв'язків тощо; низький платоспроможний внутрішній попит країни, рівень доходів в Україні за паритетом купівельної спроможності є найнижчим в Європі тощо. Передові економіко-правові дослідження свідчать²⁶: державні видатки є основною детермінантою забезпечення інклюзивного розвитку країни. Такі виклики сьогодення, як: воєнні загрози, пандемія, нерівний доступ населення до базових послуг, енергетична криза, зміни клімату тощо не можуть бути подолані без перегляду та посилення ролі держави в економіці. Концепція низької частки держави в економіці з позицій цивілізаційних викликів сьогодення є застарілою.

Перехід до розвиненої економіки – це насамперед формування конкурентного середовища. Останнє є там і тоді, де й коли формується багатокладна економіка, є різноманіття форм власності та господарювання, що утворюють економічний фундамент суспільної системи. Натомість від цього пропонує відмовитися за Законопроект № 6013. Найперше, дивує пропонується суспільству як нерадянська та надсучасна тенденція до відмови від економічного багатоманіття, багатоманітності форм власності та множинності організаційно-правових форм господарювання (щодо останніх пропонується їх вичерпний перелік закріпити у ЦК України), водночас країни розвинутих економік працюють над удосконаленням і підвищенням ефективності менеджменту багатоманіття (економічно-

²⁶ Данилишин (н 16).

го, політичного, ідеологічного тощо). Багатоманіття є якраз передумовою розвитку економіки. Безсумнівна та визнана цивілізованим світом перевага багатоманітності форм власності полягає в тому, що вона створює умови для економічного змагання різноманітних форм власності, їхньої конкуренції в умовах рівноправності. Тим самим форми чинників розвитку продуктивних сил і доводять свою ефективність. Як переконує досвід (і не лише вітчизняний, але й світовий), нині уже не можна зводити виробничі відносини тільки до приватновласницьких чи суспільних форм власності. Цей підхід надто спрощений і не відповідає реальному стану речей. У розвинених країнах реальне усупільнення призвело до глибинних змін форм власності, передусім на основі взаємопроникнення приватної та державної форм власності, до різноманітності їхніх форм. Звичайно, це не означає, що приватна власність зникла. Навпаки, приватна власність і раніше, і на сьогодні, має значне поширення в країнах з розвинутою економікою. Характер трансформаційного процесу в Україні змушує по-новому розглянути формування відносин власності, значення тих чи інших її форм у розвитку економічної системи країни²⁷.

Важливо зауважити також, що станом на лютий 2023 р. серед усіх юридичних осіб, зареєстрованих в Україні, суб'єкти господарювання складають близько 94 %, з них близько 20 % видів суб'єктів господарювання наразі не передбачені як суб'єкти за ЦК України. На них у разі скасування ГК України чекатимуть труднощі функціонування в умовах правової невизначеності з подальшою вимушеною реорганізацією шляхом перетворення через необхідність зміни організаційно-правової форми господарювання.

До реформування економіки не можна ставитись бездумно, огульно декодифікуючи господарське (економічне) законодавство, де і без того вже давно потребує вирішення проблема множинності та невзаємозгожденості нормативно-правових актів. У сфері господарювання за даними Київського міжнародного інституту соціології (далі – КМІС) до війни було зайнято наразі близько десяти тисяч осіб, тобто приблизно 24 % населення країни, це при тому, що 32 % працівників компаній ще пару років (до початку пандемії) не були офіційно працевлаштованими (в умовах спершу пандемії, а потім повномасштабної війни, яка все ще триває, наявної кризи у бізнес-середовищі через перманентне виникнення тих чи інших труднощів та загроз, ця цифра не мала тенденції до зменшення, а відтак могла лише зрости разом із зростанням загальних показників безробіття в Україні).

Однією з реальних причин гальмування розвитку економіки в довоєнний період та під час війни було триваюче *зростання тіньового сектору*, що може зберегти динаміку і в період повоєнного відновлення.

²⁷ Резнікова (н 25).

Найбільш тінізованими секторами економіки є на сьогодні роздрібна торгівля та будівництво, надання ремонтно-будівельних послуг, де масштаби тіньової економіки під час війни перевищують 50 %²⁸. До основних видів тіньової діяльності в Україні відносяться: проведення готівкових операцій без обліку; приховування доходів або перебільшення видатків; виплати нелегальної заробітної плати; заниження ціни акцій корпорації (при оформленні продажу контрольного пакету); хабарі, “відкати”; відмивання коштів; підпільне виробництво; незаконна господарська діяльність; шахрайство; “чорні ринки” (незаконні ринки збуту). Основними причинами високого рівня тінізації української економіки є неефективний інституціональний базис регулювання підприємництва та незадовільні умови здійснення підприємницької діяльності, зокрема: недовіра механізмів антикорупційного законодавства; неефективне адміністрування податків; суперечливість і дублювання законодавчої та нормативно-розпорядчої бази в окремих секторах; відсутність історичної практики дотримання норм і морально-етичних стандартів законослухняної поведінки під час здійснення господарської діяльності та сплати податків у суб’єктів господарювання²⁹. Засобами цивільно-правового регулювання цих проблем не вирішити.

Для повоєнного відновлення, відбудови та відродження економіки перспективне значення матиме *спрощення інвестиційних процедур*, вжиття заходів для заохочення іноземних інвестицій в економіку країни. Уряд нині спростив реалізацію проєктів зі значними інвестиціями³⁰ – із сумою фінансування від 20 млн євро і тривалістю реалізації до 5 років. Їх утілюватимуть за підтримки так званих “інвестнянь” у сферах: переробної промисловості, видобутку корисних копалин для подальшого збагачення, поводження з відходами, транспорту, логістики, освіти, охорони здоров’я тощо. Постанова Кабінету Міністрів України “Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо інвестиційних проєктів із значними інвестиціями”³¹ спрощує підготовку техніко-економічного обґрунтування інвестиційного проєкту. Щоб зменшити навантаження на ініціаторів і пришвидшити отримання фінансування, змінився підхід до відбиття юридичного, соціального, організаційного аспектів реалізації проєкту. Також ініціаторами-заявниками інвестиційних проєктів

²⁸ Катерина Красовська, ‘Рівень тіньової економіки в Україні становить 50 %’ (*I-UA.tv*, 15.06.2022) <<https://i-ua.tv/news/44267-riven-tinovoї-ekonomiky-v-ukraini-stanovyt-50protsent-ekspert>> (дата звернення: 18.05.2023); Наталя Мічківська, ‘Тіньова економіка: абсолютне зло чи порятунок під час війни’ (*Кенреїт Партнерс*, 14.06.2022) <<https://kr.ua/ua/economics/a651161-tinova-ekonomika-absolutne-zlo-chi-porjatunok-pid-chas-vijni>> (дата звернення: 18.05.2023).

²⁹ І Ангелко, Тіньова діяльність у господарській системі України (Посвіт 2014). 232.

³⁰ Реалізацію проєктів зі значними інвестиціями спрощено: рішення уряду (*Міністерство економіки України*, 09.08.2022) <<http://surl.li/dbmpw>> (дата звернення: 18.05.2023).

³¹ Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо інвестиційних проєктів із значними інвестиціями: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 серпня 2022 р. № 881 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/881-2022-%D0%BF#Text>> (дата звернення: 18.05.2023).

зможуть стати інститути спільного інвестування – така форма фінансування передбачає перерозподіл вкладень інвесторів спеціалізованими фондами. Цей формат привабливий для підприємців, адже дає змогу вигідно спрямувати їхні фінансові потоки. Передбачено також зменшення термінів розгляду проєктів, що їх фінансують міжнародні фінансові організації. За умови, що кредитний договір уже підписаний, строк оцінки інвестиційних проєктів становить 45 днів. Механізм “інвестнянь” має дуже важливе значення для відновлення України, вважають у Мінекономіки³². Інвестори можуть на вигідних умовах профінансувати такі інфраструктурні проєкти, як: будівництво заводів, терміналів, нових освітніх об’єктів, рекреаційних зон тощо. Крім того, держава звільнила від сплати певних податків та зборів, оподаткування нового обладнання ввільним митом, а також забезпечує інвесторів земельними ділянками й потрібною інфраструктурою.

Політичні заяви на найвищому міжнародному рівні актуалізували питання необхідності швидкого залучення в Україну інвестицій через впровадження спеціальної Урядової програми “інвестняня”. Загалом ідея проєкту полягає у наданні індивідуального підходу та особливих державних гарантій кожному іноземному інвестору.

Світовий досвід переконує, що активний економічний розвиток сучасної держави безпосередньо пов’язаний із залученням, ефективним використанням та захистом майнових інтересів інвесторів. Накопичувальний національний або іноземний капітал всередині держави у формі інвестицій сприяє заходам макроекономічної стабільності. З огляду на це надання впевненості інвесторам у їх захисті стає пріоритетом держави.

Зрозуміло, що однією з основних проблем, яка вимагає негайного вирішення, при здійсненні інвестиційної діяльності, є виникнення інвестиційних ризиків. Як правило, вони призводять до недосягнення запланованих цілей інвестування та отримання грошових збитків суб’єктами інвестиційної діяльності. Ефективне управління інвестиційними ризиками допоможе ідентифікувати слабкі місця ще на початку реалізації інвестиційного проєкту. Тому в цілях уникнення небажаних результатів інвесторам необхідно виявити інвестиційний ризик, проаналізувати та оцінити наслідки від настання ризикової події та розробити заходи, що допоможуть мінімізувати негативний вплив від реалізації інвестиційного ризику та надати впевненості інвесторам³³.

В умовах повоєнного відновлення економіки питання впевненості інвестора при здійсненні інвестиційної діяльності виходить на перший план, адже включає у себе низку важливих елементів: незалежність су-

³² Реалізацію проєктів зі значними інвестиціями спрощено: рішення уряду (н 30).

³³ І Греськів, Н Стасюк, О Дорош, ‘Характеристика інвестиційних ризиків та особливості процесу управління ними’ (2015) 5 Ефективна економіка <<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4052>> (дата звернення: 18.05.2023).

дової гілки влади, відповідність вітчизняного законодавства законодавству ЄС у частині регулювання захисту інвестицій, наявність законодавчо закріплених гарантій виконання інвестиційних зобов'язань з обох сторін, надання гарантій від некомерційних ризиків і надання технічної підтримки у сфері інвестиційних проектів і, найголовніше, захист майнових інтересів інвесторів в ефективний спосіб, який можна досягти страхуванням.

У сучасному світі страхування визнається найдієвішим інструментом захисту майнових інтересів інвесторів та є особливим засобом забезпечення інвестиційної безпеки. Страхування цього виду спрямоване на забезпечення інвестиційних ризиків, які, передусім пов'язані із вкладенням капіталу. Ризики здебільшого містять у собі такі підвиди: ризик упущеної вигоди, ризик зниження прибутковості, ризики прямих фінансових втрат тощо³⁴. Отже, інструментом залучення інвестицій у повоєнну економіку України має стати страхування інвестиційних ризиків як надійний механізм їх мінімізації та надання впевненості суб'єктам, що їх здійснюють.

Перспективним, на нашу думку, є внесення змін до Господарського процесуального кодексу України³⁵ (або викладення його в новій редакції) з метою оптимізації та підвищення ефективності захисту прав суб'єктів господарювання (зокрема й інвесторів), задля пришвидшення та відповідно скорочення строків розгляду господарських спорів, що мають особливе значення для економіки. Господарські спори мають свою незаперечну специфіку, а відтак і господарський процес має всі особливості економічних відносин враховувати. Економічні за своєю природою спори повинні мати своїм пріоритетом швидкість їх розгляду, оскільки будь-яке затягування судового розгляду тягне за собою фінансові та майнові втрати суб'єктів господарювання. Як свідчать опитування, 93 % представників бізнесу вважають, що влада має провести справжню та ефективну судову реформу, гарантувати верховенство права та викоринити корупцію³⁶. Ці традиційні довоєнні проблеми, найімовірніше, знову стануть актуальними ще до закінчення війни і, звісно, після її завершення, тому важливо продемонструвати прогрес уже зараз, впроваджуючи реформи для вирішення цих питань, і навіть не чекати, поки закінчиться війна.

Так, наприклад, *Уряд анонсував запуск Програми підтримки машинобудівної промисловості* через гарантування участі виробників вітчизняної

³⁴ Т. Баланська, М. Постан, 'Сучасні методи управління інвестиційними ризиками' (2014) 4 Розвиток методів управління та господарювання на транспорті 53–66.

³⁵ Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 6 листопада 1991 р. № 1798-XII <<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1798-12#Text>> (дата звернення: 18.05.2023).

³⁶ Є. Григоренко, М. Шніцер, 'Як після війни Україна має відновлювати економіку та бізнес. Велике дослідження' (*Forbs*, 15.12.2022) <<https://forbes.ua/money/yak-pisslya-viyni-ukraina-mae-vidnovlyuvati-ekonomiku-ta-biznes-velike-doslidzhennya-deloitte-15122022-10501>> (дата звернення: 18.05.2023).

продукції в електронних торгах³⁷. Програму реалізовуватимуть за допомогою інструмента локалізації, що передбачає вимоги до походження продукції, яку продають через систему “Prozorro”. Це, як очікується, має стимулювати попит на продукцію машинобудівної промисловості, сформувані нові робочі місця, збільшити податкові надходження до бюджету, вплинути на зростання ВВП і сприяти швидшому відновленню української економіки. З метою втілення програми ухвалено порядок підтвердження частки вітчизняних складників у продукції. До участі у публічних закупівлях допускають товари, у яких не менше 10 % внутрішнього складника вироблено на території України. Ці вимоги поширюються на такі види продукції: автомобілі швидкої допомоги, пожежні авто, електробуси, деякі деталі (як-от двигуни, турбіни, насоси та компресори тощо). Вимоги не поширено на продукцію тих країн, з якими Україна підписала Угоду про вільну торгівлю, а також на товари учасників Угоди про державні закупівлі. Це, зокрема, країни ЄС, Японія, США, Південна Корея, Сінгапур, Гонконг, Канада (вичерпний перелік країн та порогові значення публікують на офіційному сайті Міністерства економіки України). Крім того, Уряд затвердив порядок моніторингу дотримання вимог щодо ступеня локалізації виробництва³⁸. Його раз на пів року здійснює Міністерство економіки України для мінімізації ризиків³⁹.

Наведені вище ризики повоєнного періоду можна забезпечити через кодифікацію економічного законодавства, через ухвалення Економічного кодексу України, обговорення розробки і прийняття якого, не відбувається навіть на рівні проєкту. Вказане можна визначити як правову лакуну, яка потребує негайного усунення⁴⁰. Досягти належного рівня повоєнної відбудови економіки можливо лише в умовах тотальної правової (юридичної) визначеності та легітимних очікувань основних засад економіки з урахуванням сучасних (воєнних і повоєнних) реалій життєдіяльності нашої держави.

На переконливу думку фахівців (як учених, так і практиків), одним із фундаментальних національних інтересів України є сталий розвиток національної економіки, який можливо забезпечити виключно за наяв-

³⁷ Уряд запускає програму підтримки машинобудівної промисловості (*Мінекономіки*, 03.08.2022) <<https://www.me.gov.ua/News/Print?lang=uk-UA&id=042f6721-dd6f-4372-9781-59ea56c09d01>> (дата звернення: 18.05.2023).

³⁸ Порядок проведення моніторингу дотримання вимог щодо ступеня локалізації виробництва предметів закупівлі, внесених до переліку товарів, що є предметом закупівлі, з підтвердженим ступенем локалізації виробництва: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 2 серпня 2022 р. № 861 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/861-2022-%D0%BF#Text>> (дата звернення: 18.05.2023).

³⁹ Щодо здійснення закупівель товарів з визначеним ступенем локалізації: лист Міністерства економіки України від 14 листопада 2022 р. № 3311-05_74721-06 <<https://infobox.prozorro.org/articles/shchodo-zdiysnennya-zakupivel-tovariv-z-viznachenim-stupenem-lokalizaciji>> (дата звернення: 18.05.2023).

⁴⁰ Н Пацурія, ‘Кодифікація господарського (економічного) законодавства з позицій економічного аналізу права: нарративний аналіз’ (*Судебно-юридическая газета*, 23.12.2019) <<https://sud.ua/ru/news/blog/157373-kodifikatsiya-gospodarskogo-ekonomichnogo-zakonodavstva-z-pozitsiy-ekonomichnogo-analizu-prava-narrativniy-analiz>> (дата звернення: 18.05.2023).

ності дієвого механізму правового регулювання, орієнтованого на створення сприятливих умов для ведення бізнесу, що обумовлює наявність системоутворюючого, комплексного, сучасного кодифікованого акта⁴¹.

На переконання В. Мамутова, кодифікація створює можливість здійснення зазначеного вище синтезуючого підходу за допомогою поєднання прихильності до власного досвіду з урахуванням досягнень світової цивілізації, особливо у сфері регулювання економічних відносин. Наявність системоутворюючих кодексів створює можливість нарощування цих стрижневих, основних законів, уточнення їх положень у зв'язку з розвитком суспільства замість нескінченного видання безлічі нових законів. Велика кількість законів сама собою не дає можливості забезпечити системне несуперечливе, прозоре правове регулювання. Велика кількість переходить у негативну якість законодавства, підриває його ефективність, ступінь реалізації⁴². Здійснюючи аналіз кодифікаційної діяльності, О. Рогач наголошує, що кодифікація як найбільш досконала форма систематизації законодавства сприяє посиленню стабільності законодавства, ліквідації колізій, створенню чіткої, заснованої на науковому підґрунті системи нормативних актів. Вона є правовим фундаментом для побудови укрупнених нормативних блоків, кодифікаційних систем. У процесі здійснення кодифікаційної діяльності стає можливим вирішення таких взаємопов'язаних завдань, як удосконалення змісту і форми законодавства, а також забезпечення відносної стабільності його форми та змісту⁴³.

Враховуючи ці висновки, автор виокремлює такі функції кодифікаційної діяльності: 1) вдосконалення форми законодавства, яка полягає у пошуку оптимальних форм кодифікаційних актів, розробці класифікаційних властивостей актів кодифікаційного характеру, що, зі свого боку, надає можливість визначити особливості та дослідити шляхи їх удосконалення. Слід зауважити, що на сучасному етапі одним із визначальних завдань кодифікаційної діяльності є перш за все вирішення проблеми множинності актів та приписів, які діють за одними і тими ж питаннями; 2) вдосконалення змісту законодавства, метою якого є усунення прогалин у законодавстві, розбіжностей між окремими його нормами; ліквідація колізій, дублювань, скасування застарілих нормативно-правових приписів; удосконалення діючих інститутів права; 3) функція стабілізації законодавства виявляється у закріпленні у кодифікаційному акті як результаті кодифікації лише стабільних норм, що розраховані на досить тривалий період часу. Це, зі свого боку, надасть можливість забезпечити стабільність у регулюванні суспільних відносин, юридичну цілісність

⁴¹ В Мамутов, *Економіка и право: сборник научных трудов* (Юринком Интер 2003) 544.

⁴² В Мамутов, 'Повніше використовувати техніко-юридичні засоби удосконалення законодавства' (2008) 2 *Право України* 3–9.

⁴³ О Рогач, 'Кодифікаційні акти в системі законодавства України' (автореф дис канд юрид наук, 2003) 20.

і впорядкованість законодавства, підвищити рівень ефективності реалізації правових норм; 4) фундаментальна, яка полягає у тому, що під час кодифікаційних робіт розробляються нормативні приписи, які регулюють важливу, досить широку сферу суспільних відносин. Натомість кодифікаційні акти, що містять ці приписи, зумовлюють ієрархію актів відповідної галузі, стають нормативною основою для створення внутрішньо-галузевої системи⁴⁴.

Викладене доводить доцільність кодифікації економічного законодавства України з огляду на наявність певних передумов, що об'єктивно склалися: 1) необхідність стабільності, внутрішньої єдності та максимальної відповідності економічного законодавства й економічного права; 2) необхідність узгодження практики застосування економічного законодавства з науковим підходами обґрунтування такої кодифікації; 3) обов'язковість забезпечення системного підходу до формування економічного законодавства.

У зв'язку з цим ще раз варто звернути увагу на той факт, що ініціатива законодавця щодо скасування ГК України, без подальшої кодифікації економічного законодавства, – може призвести до негативного соціально-економічного ефекту в країні в повоєнний період⁴⁵.

Сучасні наукові школи господарського права пропонували і пропонують законодавцю різні підходи до вирішення означеної проблеми: внесення змін і доповнень до чинного ГК України, викладення ГК України у новій редакції, ухвалення нового Комерційного/Економічного кодексу України.

Проте пануючою є головна ідея – кодифікації господарського/економічного законодавства, завдяки якій є можливість, зокрема: посилити правове забезпечення оптимального поєднання державного регулювання економіки і саморегуляції, наблизити господарське законодавство України з інкорпорованим господарським правом ЄС, забезпечити баланс приватних і публічних інтересів у сфері економіки. Викладене доводить, що функціонування нормального господарського обороту в повоєнний період, належного здійснення господарської діяльності різних організаційних форм, форм власності, різноманітних товарних ринків і сфер економіки, можливе лише за допомогою господарсько-правового регулювання, яке має бути у “сконцентрованому”, кодифікованому вигляді регулювати загальні і спеціальні питання здійснення господарської діяльності як такої, так і її окремих видів враховуючи їхню специфіку.

Проведення модернізації економічного законодавства сприятиме покращенню умов ведення економічної діяльності в Україні, загального соціально-економічного стану країни, підвищенню її позицій у рейтингу

⁴⁴ Рогач (н 43).

⁴⁵ Пацурія (н 40).

“*Doing Business*”. Зокрема, дасть змогу забезпечити: досягнення правової визначеності основних засад економічної діяльності з урахуванням сучасних економічних реалій в умовах наближення законодавства України до права ЄС у повоєнний період; упорядкованість організації і здійснення економічної діяльності на більш високому рівні; взаємоузгодженість нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері економіки, відповідність законодавства сучасним потребам суб’єктів господарювання; підвищення рівня ділової активності суб’єктів економічної діяльності, дотримання ними правил провадження цієї діяльності, розширення кола таких суб’єктів; оптимальне поєднання державного регулювання і ринкової саморегуляції економіки, збалансування публічних і приватних інтересів в економічній сфері; системне усунення корупційних ризиків в економічних відносинах у повоєнний період; розвиток добросовісної конкуренції, створення сприятливого інвестиційного клімату та утримання макроекономічної стабільності; посилення дієвості захисту прав та інтересів суб’єктів господарювання; єдність відповідної правозастосовної (зокрема судової) практики; зменшення кількості економічних правопорушень, господарських спорів, які підлягають судовому розгляду; виведення принципів господарювання на рівень дієвих інструментів вирішення господарських спорів тощо.

На доцільність модернізації та збереження кодифікації як оптимальної форми систематизації економічного законодавства вказують, зокрема:

– стійка інтегрованість базових положень ГК України у систему національного законодавства (на сьогодні понад 300 базових чинних законів оперують термінологією, що розкривається у ГК України (“суб’єкт господарювання”, “господарська діяльність” та ін.), містять норми, які безпосередньо кореспондують із положеннями цього Кодексу; більш ніж 40 базових законів містять пряме посилання на ГК України);

– необхідність забезпечення стабільності і послідовності у розвитку господарського (економічного) законодавства, збереження та подальшого вдосконалення низки раніше прийнятих норм такого законодавства, ефективність яких підтверджена практикою;

– позитивний досвід європейських країн, де прийнято економічні (комерційні, підприємницькі, торгові) кодекси;

– потреба адаптації господарського (економічного) законодавства України до права ЄС, удосконалення національного законодавства відповідно до зобов’язань, визначених Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони⁴⁶;

⁴⁶ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text> (дата звернення):.

– необхідність підвищення позицій України у рейтингу Світового банку “*Doing Business*”, серед показників якого враховуються стабільність і осучаснення господарського (економічного) законодавства у повоєнний період;

– потреба закладення стійких, розрахованих на тривале застосування моделей організації та здійснення господарської (економічної) діяльності (її регулювання), що в умовах динамічного розвитку економічних відносин певною мірою попереджуватиме виникнення прогалин у їх правовому регулюванні;

– наявність багаторічних наукових напрацювань в галузі господарського (підприємницького, комерційного, корпоративного, конкурентного, інвестиційного) права та достатньої кількості досвідчених науковців і практиків, здатних долучитися до проведення модернізації⁴⁷.

Висновки. У повоєнний період необхідним є продовження започаткованого курсу на мінімізацію регуляторного впливу владних інституцій на операційне функціонування економіки. Для повоєнного періоду критично важливим є забезпечення державою суб’єктам господарювання можливостей ефективного здійснення економічної діяльності. Держава має цілий арсенал інструментів як економічної, так і правової політики, здатних стимулювати створення нової доданої вартості та генерувати мультиплікативний ефект в економіці: інвестиції у нові робочі місця в пріоритетних сферах економіки; державно-приватне партнерство; державна допомога суб’єктам господарювання; державні гарантії за кредитами та компенсація кредитних процентних ставок; публічні закупівлі, зокрема оборонні; націоналізація системно важливого бізнесу, якому загрожує банкрутство; стимулювання імпортозаміщення та релокації бізнесу, зокрема виробництва, тощо.

Гостра потреба у залученні інвестиційних ресурсів стане актуальною проблемою українських економічних реалій повоєнного періоду. Надзвичайно важливим в умовах повоєнного відновлення економіки нашої держави є питання впевненості інвестора при здійсненні інвестиційної діяльності, яка комплексно залежить від багатьох факторів: відповідність вітчизняного законодавства законодавству ЄС у частині регулювання захисту інвестицій, незалежність судової гілки влади, наявність законодавчо закріплених гарантій виконання інвестиційних зобов’язань з обох сторін, надання гарантій від некомерційних ризиків і надання технічної підтримки у сфері інвестиційних проектів і, найголовніше, захист майнових інтересів інвесторів. В ефективний спосіб захист майнових інтересів інвесторів можна забезпечити шляхом страхування. З огляду на зазначене вище одним з інструментів залучення інвестицій у повоєнну економіку України має стати страхування інвестиційних ризиків як

⁴⁷ Пацурія (н 40).

надійний механізм їх мінімізації та надання впевненості суб'єктам, що її здійснюють.

Своєчасним і необхідним є внесення змін до Господарського процесуального кодексу України (або викладення його в новій редакції) з метою оптимізації та підвищення ефективності захисту прав суб'єктів господарювання (зокрема й інвесторів), задля пришвидшення та відповідно скорочення строків розгляду господарських спорів, що мають особливе значення для економіки.

Не викликає сумніву, що реальне вдосконалення правового регулювання економічних правовідносин залежить від вдосконалення економічного законодавства та розробки і прийняття Економічного кодексу України, інкорпорації до нього положень законів, які мають врегулювати відносини у сфері економіки у повоєнний період. Існує доцільність кодифікації економічного законодавства України з огляду на наявність певних передумов, що об'єктивно склалися: 1) необхідність стабільності, внутрішньої єдності та максимальної відповідності економічного законодавства і економічного права; 2) необхідність узгодження практики застосування економічного законодавства з науковим підходами обґрунтування такої кодифікації; 3) обов'язковість забезпечення системного підходу до формування економічного законодавства.

Відтак, на нашу думку, необхідно:

– зберегти і поглибити (модернізувати) кодифікацію економічного законодавства, оскільки досягнути завдань та цілей, які сьогодні поставили перед Україною неможливо виключно цивільно-правовими засобами в рамках приватноправового регулювання;

– щоб інтереси країни та її економіки, економічна безпека та економічний суверенітет Україн, були пріоритетними в законотворчому процесі.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Anhelko I, *Tinova diialnist u hospodarskii systemi Ukrainy* (Posvit 2014) (in Ukrainian).
2. Mamutov V, *Jekonomika i pravo: sbornik nauchnyh trudov* (Jurinkom Inter 2003) (in Russian).

Journal articles

3. Balanska T, Postan M, 'Suchasni metody upravlinnia investytsiinymy ryzykamy' (2014) 4 *Rozvytok metodiv upravlinnia ta hospodariuvannia na transporti* 53–66 (in Ukrainian).
4. Hreskiv I, Stasiuk N, Dorosh O, 'Kharakterystyka investytsiinych ryzykiv ta osoblyvosti protsesu upravlinnia nymy' (2015) 5 *Efektivna ekonomika* <<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4052>> (accessed: 18.05.2023) (in Ukrainian).

5. Mamutov V, 'Povnishe vykorystovuvaty tekhniko-iurydychni zasoby udoskonalennia zakonodavstva' (2008) 2 Pravo Ukrainy 3–9 (in Ukrainian).

Theses

6. Rohach O, 'Kodyfikatsiini akty v systemi zakonodavstva Ukrainy' (avtoref dys kand yuryd nauk, 2003) (in Ukrainian).

Newspaper articles

7. Bondariev T, Nakonechnyi V, 'Naibilsha natsionalizatsiia voiennoho chasu: a yakshcho vlasnyky pidut do sudu? Chy mozhe Ukraina zitknutysia z mizhnarodnymy pozovamy vid kolyshnikh aktsioneriv "Ukrnafty", "Motor Sichi" ta "AvtoKrAZu"? (Ekonomichna pravda, 08.11.2022) <<https://www.epravda.com.ua/columns/2022/11/8/693598>> (accessed: 17.05.2023) (in Ukrainian).
8. Borshchevskiy V, Kuropas I, Mykona O, 'Ekonomika viiny ta povoienni ekonomichni rozvytok Ukrainy: problemy, priorityty, zavdannia' (Hromadskyi Prostir, 13.04.2022) <<https://www.prostir.ua/?news=ekonomika-viiny-ta-povojennyj-ekonomichnyj-rozvytok-ukrajiny-problemy-priorityty-zavdannya>> (accessed: 16.05.2023) (in Ukrainian).
9. Danylyshyn B, 'Iak derzhava mozhe pidtrymaty biznes v umovakh viiny' (Ekonomichna pravda, 20.03.2022) <<https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/20/684363>> (accessed: 16.05.2023) (in Ukrainian).
10. Danylyshyn B, 'Iaka chastka derzhavy v ekonomitsi potrebna Ukraini? Do yakykh naslidkiv mozhe pryvesty neprodumane znyzhennia chastky derzhavy v ekonomitsi?' (Ekonomichna pravda, 15.07.2022) <<https://www.epravda.com.ua/columns/2022/07/15/689200>> (accessed: 17.05.2023) (in Ukrainian).
11. Hryhorenko Ye, Shnitser M, 'Iak pislia viiny Ukraina maie vidnovlyuvaty ekonomiku ta biznes. Velyke doslidzhennia' (15.12.2022) <<https://forbes.ua/money/yak-pisslyaviyi-ukraina-mae-vidnovlyuvati-ekonomiku-ta-biznes-velike-doslidzhennya-deloitte-15122022-10501>> (accessed: 18.05.2023) (in Ukrainian).
12. Krasovska K, 'Riven tinovoi ekonomiky v Ukraina stanovy 50 %' (15.06.2022) <<https://i-ua.tv/news/44267-riven-tinovoi-ekonomiky-v-ukraini-stanovy-50protsent-ekspert>> (accessed: 18.05.2023) (in Ukrainian).
13. Michkovska N, 'Tinova ekonomika: absolutne zlo chy poriatunok pid chas viiny' (Kepreit Partners, 14.06.2022) <<https://kp.ua/ua/economics/a651161-tinova-ekonomika-absolutne-zlo-chi-porjatunok-pid-chas-vijni>> (accessed: 18.05.2023) (in Ukrainian).
14. Patsuriia N, 'Kodyfikatsiia hospodarskoho (ekonomichnoho) zakonodavstva z pozytsii ekonomichnoho analizu prava: narratyvnyi analiz' (23.12.2019) <<https://sud.ua/ru/news/blog/157373-kodifikatsiya-gospodarskogo-ekonomichnogo-zakonodavstva-z-pozitsiy-ekonomichnogo-analizu-prava-narrativnyi-analiz>> (accessed: 18.05.2023) (in Ukrainian).
15. Rieznikova V, 'Stalyi rozvytok natsionalnoi ekonomiky nemozhlyvy bez ekonomichnoho bahatomanittia' Yurydychnyi visnyk Ukrainy 12 (26 bereznia – 1 kvitnia 2021) 6–7 (in Ukrainian).
16. Shmatkovska T, 'Relokeit pidpriemstv u systemu dopomohy biznesu v umovakh voiennoho stanu' (Volynskiy natsionalnyi universytet imeni Lesi Ukrainky) <<https://vnu.edu.ua/uk/news/relokeyt-pidpriemstv-u-systemi-dopomohy-biznesu-v-umovakh-voiennoho-stanu>> (accessed: 17.05.2023) (in Ukrainian).
17. Vyshniakov O, 'Skilky Izrail vytrachaie na viinu i skilky vona koshtuvatyme nam' (Ekonomichna pravda, 14.12.2021) <<https://www.epravda.com.ua/columns/2021/12/14/680652>> (accessed: 17.05.2023) (in Ukrainian).

18. Zhelezniak Ya, 'Byudzhet viiny. Yak Ukraina finansovala vydatky u 2022 rotsi?' (LB.UA, 05.01.2023) <https://lb.ua/economics/2023/01/05/541454_byudzhet_viyni_yak_ukraina_finansovala.html> (accessed: 17.05.2023) (in Ukrainian).

Websites

19. Ohliad instrumentiv pidtrymky biznesu v period voiennoho stanu v Ukraini (serpen 2022) <<https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-pidtrymky-biznesu-v-period-voyennoho-stanu-v-1>> (accessed: 17.05.2023) (in Ukrainian).
20. Uriad zapuskaie prohramu pidtrymky mashynobudivnoi promyslovosti (*Minekonomiky*, 03.08.2022) <<https://www.me.gov.ua/News/Print?lang=uk-UA&id=042f6721-dd6f-4372-9781-59ea56c09d01>> (accessed: 18.05.2023) (in Ukrainian).
21. Realizatsiiu proektiv zi znachnymy investytsiiamy sproshcheno: rishennia uriadu (*Ministerstvo ekonomiky Ukrainy*, 09.08.2022) <<http://surl.li/dbmpw>> (accessed: 18.05.2023) (in Ukrainian).
22. Relokatsiia: 725 pidpriemstv pereikhaly v bezpechni rehiony (*Ministerstvo ekonomiky Ukrainy*, 30.08.2022) <<https://www.kmu.gov.ua/news/relokatsiia-725-pidpriemstv-pereikhaly-v-bezpechni-rehiony>> (accessed: 16.05.2023) (in Ukrainian).

Viktoriia Rieznikova
Nino Patsuriia
Iryna Kravets

INFLUENCE OF THE STATE ON THE ECONOMY
IN THE POST-WAR PERIOD:
CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF PROSPECTS
FOR LEGAL REGULATION

ABSTRACT. For the post-war development of Ukraine's economy, it is critically important for the state to provide business entities with opportunities for effective economic activity, and therefore the state's influence on economic development is a matter of particular relevance. In the post-war period, it is necessary to continue the policy of minimizing the regulatory impact of government institutions on the operational functioning of the economy. The challenge of the Ukrainian economic realities of the post-war period will be the need to attract investment resources into the economy of our country. In view of the above, the study of the state's influence on the economy in the post-war period and its legal support is timely and relevant.

The purpose of the article is to outline the conceptual foundations of the prospects for legal regulation of the state's influence on the economy of Ukraine in the post-war period.

The article describes the declarative principle of acquiring the right to conduct economic activity without the need to obtain permits, licenses, etc. The author defines the procedure for legal support of the state program of business relocation, which has proved to be effective. The article proves that an increase in the state's ability to carry out stabilization measures both during the war and in the post-war period is possible only with an increase in the state's share in the economy, which, accordingly, requires comprehensive legal regulation. The author illustrates the experience of foreign countries in implementing a strategy to reduce the share of the state in the economy, which had mostly negative consequences for the economic development of the respective countries.

The author substantiates that economic recovery left to market forces and private law regulation alone will not yield a positive result, and that a targeted corrective role of the state is required.

For the post-war recovery of the Ukrainian economy, it is necessary to create conditions for the development of investment activity in our country. The active economic development of a modern state is directly related to the attraction, efficient use and protection of investors' property interests. The accumulation of national or foreign capital within the country in the form of investments contributes to macroeconomic stability measures, and therefore, providing investors with confidence in their protection becomes a priority for the state.

The article proves that the real improvement of the legal regulation of economic legal relations depends on effective economic legislation and the development and adoption of the Economic Code of Ukraine, incorporating the provisions of laws that should regulate relations in the field of economy in the post-war period. The author identifies the objectively existing prerequisites which prove the expediency of codification of economic legislation of Ukraine.

KEYWORDS: economic activity; regulatory impact; martial law; business entity; economic recovery.